

Daniel Friedrich: Lajky a evoluce demokracie

Pokud chceme jít k základům demokracie, musíme začít u *váleče koulivého*. *Váleč* je řasa o několika málo buňkách, které jako jedny z prvních začaly ztrácet svou soběstačnost. Členové kolonie *váleče* totiž vynalezli dělbu práce - některé buňky jsou tu proto, aby zpracovávali živiny, jiné chrání hranice kolonie. Jedna buňka sama o sobě příliš nezvládne - ale kolonie jako celek vyhrává kompetici ve své říši.

Jsmo v pralese o 3 miliardy let později. Je to drsné prostředí, a tak, pokud sem umístíte 1 šimpanze a 1 člověka, je velice pravděpodobné, že šimpanz si bude přežívat lépe. Pokud ale proti sobě do džungle umístíte 100 lidí a 100 šimpanzů, sázky se výrazně promění. Naše evoluční výhoda spočívá v naší kolektivní inteligenci. Pokud necháte džungli působit dost dlouho, ono 1 % naší genetické informace, které nás od šimpanzů odlišuje, může znamenat rozdíl mezi civilizací a chaosem. Oproti šimpanzům se proto soustředíme na dlouhodobé cíle, což pak jde ruku v ruce také s tím, že se jeden na druhého spoléháme. A přestože se tak soustředíme pouze plně na své cíle, vlastně vytváříme definici altruismu.

Reciproční altruismus hlásá jednoduchou myšlenku - jak říká Richard Dawkins: "Podrbej mi záda a já podrbu tvoje." Ten princip, je tak na jedné straně základem kruté tržní kompetice, ve které je každý dobrý skutek jen strategickým tahem, na druhé straně je to zároveň půdorys "zlatého pravidla" napříč kulturami. Naše morálka tak přirozeně motivuje skutky, které napomohou celé skupině.

Je fascinující, nakolik rozvíjení naší společnosti skutečně závisí na tom, nakolik jsou naše mezilidské vazby důvěry propletené. Jedním z největších problémů sociologie politiky je určit, je-li zvýšení demokracie příčinou, nebo důsledkem zvýšení mezilidské důvěry. Samozřejmě ta otázka není tak černobílá, demokracie a mezilidská důvěra jsou spojenými nádobami - otázka, kde se ale impuls spolupráce v lidech prvořadě bere, je stále složitou hádankou. Teprve morálka, která se najednou uchytila v celé skupině, mohla být schopna zakořenit i v našem přirozeném vnímání.

Jako děti se těmto pravidlům mechanicky naučíme - podle reakcí našich rodičů, a postupně začneme také ostatní popichovat k tomu, co se *má* dělat a sami si budujeme svůj mentální model světa takového, jaký *má* vypadat. Teprve ve vyšším věku, kdy mi sami začneme nést odpovědnost za ostatní, budeme nuceni svůj vnitřní svět dostavět tak, aby dával odpovědi na dilemata kolem. Nakonec jsme to my sami, kdo to všechno srovná do hierarchického rámce, který můžeme předávat také svým potomkům.

Evolučně však zkrátka nejsme uzpůsobeni na to, abychom se rodili s představou o spravedlnosti nebo společenské smlouvě. Naše přirozené neurální struktury jsou sice základem pro vskutku složité sociální komplexy, abychom je ale rozvinuli, musíme na ně navázat konkrétní podněty od rodičů i z okolí. Nikdo tak v mysli nemáme judeo-křesťanskou filosofii ani ústavu, a přesto se těmito virtuálními systémy můžeme řídit. A zdá se tak, že jsme schopni řídit svět už jen z titulu naší přirozenosti. Faktem však je, že naše přirozenost je prachspřstým souborem pravidel, které genetika v průběhu času sepsala tak, aby měla největší šanci, že bude úspěšnější, než všechny ostatní algoritmy.

Ve všech rodinných i ekologických prostředí však platí jedno pravidlo: Za každých podmínek musíme k pozitivnímu výsledku musíme každou ztrátu kompenzovat vytěžením silnější odměny. Existuje dokonce teorie, podle které stojí za samotným chápavým palcem

potřeba při obchodu koordinovaně upustit, co prodáváme a uchopit, co kupujeme. A protože pro chod celého systému se musíme spolehnout na všechny součástky, stejnou logikou odměn a trestů se snažíme stejné chování navodit i u ostatních.

Je pak nadmíru přirozené představovat si ideální společnost jako Aristoteles - jako meritokracii, kde každý získá svoji odměnu podle toho, jak moc udělal pro společnost. Pokud bychom vedli naši sociální politiku ve stejné logice, může se zdát, že bychom mohli zabít ony dvě základní mouchy jednou ranou – náš smysl pro spravedlnost a kapitalismus, který může zaručit fungování trhu.

Z běžného života je však zřejmé, že pro úspěšnou ekonomiku je spravedlnost podružná, a proto nemůže být trh založený na jiné prioritě, než je kapitál, stabilně fungovat. Ale právě tady působí to kouzlo kapitalismu: I ve chvíli, kdy bude veškerá morálka roztrhána na kusy, bude kvalita života nevyhnutelně růst, dokud je spolupracovat s ostatními výhodné.

Jak se stěhujeme do měst, každý čin společnost odmění takřka bezprostředně. Každý úsměv a pozdvižené obočí je druhem takové odměny. A každé takové gesto může v praxi zprostředkovávat komplexní morálku naší společnosti. A jak se dnes tyhle gesta přesouvají na internet, virtuálně jsme si ještě o poznání bližší - tím, že naše vyjádření zároveň sdílíme se zbytkem světa. Samozřejmě v realitě interagujeme na Facebooku se stejnými přáteli. Ale institut "lajků" jako sociálních vazeb v černém na bílém se nevyhnutelně buduje.

Není vůbec těžké představit si, že za pár měsíců někdo vyvine aplikaci, pomocí které budeme moci "lajkovat" i naši běžnou sociální interakci – čímž bude chtít posuzovat hodnotu lidí. Jak jinak definovat dobro, než jako to, co lidé jako dobro uznávají? Kdyby nějaký státník získal databázi s touto listinou dobra lidí s daty, se kterými se prakticky nedá polemizovat, mohl by na hodnocení lidí v aplikaci navázat i třeba na kolik stát člověku věří - a člověku, který by byl ohodnocen lépe bychom mohli například svěřit lepší půjčku. Meritokracie se tak stává možná poprvé uplatnitelná ve své - na první pohled - čiré, chladně pragmatické podobě, založené ovšem ve skutečnosti jen na tom jednoduchém smyslu pro čin a odměnu. Kdo ví, jestli by se našlo dostatek lidí, kdo by se takovému systému postavilo, když bychom byli svědky toho, jak taková agenda přikrývá tváře lidí krutou přetvářkou a rozděluje je do kastové hierarchie podle jejich popularity. Možná by lidé jen palcovými titulky viděli, že to je systém, který hraje na naše *přirozené* cítění spravedlnosti a které jasně rozlišuje lidi podle jejich "pravých barev". Takový spád dějin zní možná absurdně, ale sázím na to, že kdybyste se na ulici lidí ptali, co by měli proti takovému systému, málokdo by byl schopen racionálně oponovat.

Už dnes z naší virtuální blízkosti můžeme hojně těžit když vidíme hodnocení produktů, obchodů i služeb. Jak se naše interakce stále přibližují, je tak dobrý společenský status stále cennější a strategický světonázor je takový, který má efektivní sdělení.

Pokud bychom ořezali Platónovy filosofické spisy na 140 znaků, zbylo by nám možná neotesané klišé o naplňování našeho potenciálu a prohnilé demokracii. Mohlo by zaznít i něco o racionalitě či zkreslení společenskými konvencemi. Žádný takový vzkaz by ovšem nemohl člověku předat antropologický nadhled na naše mravenčí pohyby.

Pokles tradičních stran, které své příznivce spojovali kolem určité ideologie je úzce spojený vzestupem internetu - a následně - sociálních médií. Každý světonázor si najde nějaký ten svůj kout internetu přesycený informacemi, které dokládají jeho svatost. Fráze jako

"*máte pravdu v tom, že...*" a "*možná se mylím, ale...*" tak nahrazuje "*mluvíte nepravdu*" a "*já vám říkám, že...*".

Jako v každé krizi saháme po rychlých řešeních a ideologie jsou spíš nálepkou, pod kterou své sympatie k těm či kterým politickým vůdcům prezentujeme.

Jednotliví političtí vůdci se tak stávají stále jistějšími ve svých názorech a voliči nevyhraněných barev politického spektra se dostávají do kruté disonance. Ve stejné chvíli pominula „náboženství“ roku 1989 a naše utopistické představy o ideální společnosti jsou stále mlhavější. Přesto v lidech přetrvává touha po sjednocení s lidmi se stejným pohledem na význam naší existence. A je jen málo hodnot, které tuto zásadní mezeru lidské psychiky může zaplnit.

Jednak je tu kapitál - naděje, na kterou se můžeme spolehnout, že bude ve statistikách vést stále vzhůru, i přes všechny politické bouře. Druhak je tu národní hrdost - hodnota, kterou můžeme dle chuti oceňovat vlastními představami, aniž bychom utržili pozdvižená obočí.

Výsledkem je, že se také v Česku mluví spíš než o konkrétních krocích civilizace mnohem víc o charakteru samotných lídrů. Všechny strany se tak chtě nechtě musí chovat i jako osobitá firma. Musí v první řadě říct, k čemu jsou ty volby dobré a co oni sami nabízejí, a pak znovu odspoda budovat svůj PR. Proto myslím, že největší síla facebookových lajků lze vyložit jako recenze firmy, tím, že lajky zprostředkovávají náš přímý kontakt s oněmi vůdci.

„Z mého pohledu to nebyla až taková velká masa, to co bylo na Václaváku, tak to mám tolik lajků k jednomu výroku ve sněmovně na Facebooku,“ Tak mluvil Andrej Babiš potom, co se na Václavském náměstí sešlo 20 tisíc lidí v reakci na nahrávky, ze kterých vyplynulo, že jeho mocenská hegemonie není jen vzdušným zámekem. To, že Ing. Babišovi se už i takové částky podařilo na Facebooku nasbírat je nepopíratelný fakt.

V tom jaký to má význam se už patrně budeme rozcházet.

Pro politika jsou lajky přirozeně pomyslným mandátem lidu do kroků proti proudu veškeré kritiky. S největší pravděpodobností nikdo není dokonalý, a tak se dá předpokládat že pokud s rostoucím časem na poslaneckém křesle stoupá pravděpodobnost, že se nějaká ta špína vynoří, na každého politika dřív nebo později dolehne jeho osudová kauza.

Naštěstí politici nejsou tím motorem mezi ostatními ozubenými kolečky. Tím je společnost samotná. Tzv. "velcí muži historie" jsou jenom tvářemi přelívajících se postojů davu a jednoduše vzcházejí, je-li poptávka. Za oponou se ovšem také skrývá to tajemství, že i nabídka může určovat poptávku.

Tak jako v mládí rodiče navazují na naše vrozené neurální půdorysy pro jazyk, smysl pro spravedlnost či mateřský pud, mohou politici brát nepatrné trendy ve společenském citění a začít s nimi hýbat do rytmu vlastních vln. Skutečná propaganda (jakou teď vidíme především ze strany Ruska) proto nevypadá jako konstantní budování jednoho světonázoru, nýbrž jako smršť útoků na veškeré jistoty všech ostatních modelů světa, která má za cíl znejistit příjemce, že se vůbec má cenu prát za ideologii, která svět má změnit k lepšímu.

To, co slyšíme v televizi nebo čteme ve zpravodajství totiž není formulováno ve formátu učebnice současného světa, která by procházela historií axiom za axiomem. Tohle je globalizace, tohle 2. studená válka, tohle terorismus – algoritmus, podle kterého si voliči

rozklíčují ty které události, skutečně nebude o moc složitější. To, co v lidech zůstane viset není kusá pravda, ale veškerý svět zahalený v hustém oparu - to co přijímají ze zpráv jsou především otázky a odpovědi si už musí pospojovat na základě svého emočního světa.

Tyhle otázky ale nejsou nic abstraktního. Stačí vyjít do ulic a zeptat se lidí - na problémy v jejich rodinách, v jejich obci i na celém světě. Pokud tyto odpovědi srovnáme s předvolebními průzkumy, nezbyde nic jiného, než mapa událostí, které vedou až ke zvolení lidských vůdců.

Jak jsem ale řekl, také nabídka může určovat poptávku. Otázky, které v lidech zůstávají po každém životním přelomu, neuspokojí žádný logický plán ekonomických expertů. Nejsou to totiž otázky s podmínkou a přísudkem, jako spíš díry v jejich vnitřním modelu světa. Díry ve světě, který znali z mládí, kdy každé proč mělo své proto.

V té chvíli přijde, někdo, kdo volbou správných slov zaplní vnitřních modelů světa lidí. Jak jednou do společnosti tyhle myšlenky přijdou, řady, které stojí za nimi se začnou rozšiřovat a celý ten model světa se rozroste na všechny strany. Každá kritika je tak cejchem nepřátel a pouze potvrzuje dobrou věc, za kterou bojujeme.

Politiciční lídři na vlnách populistické vlny se tak dostávají do značně paradoxní situace. Na jednu stranu se musí prezentovat s ideologií, která bude jejich promluvy zasazovat do přijatelného příběhu, který lze stručně přednést jako odpověď na otázku "*koho volíš?*", na druhou stranu se musí vymezovat proti všem "tradičním" ideologiím, které onu otázku rozvinuly do širokých pohledů na svět. Na jednu stranu populisté stojí o titul stabilního státu "selského rozumu", na druhou jsou méně úspěšní v zemích s intenzivním sporem tradičních stran. Na jednu stranu jsou definovány bojem "lidu" proti "elitám", na druhou stranu se nevymezují žádnou sociální skupinou a spojují lidi skrze "národ". Je také velmi zajímavé pozorovat proměnu současných populistů oproti těm z 60. let. Zatímco dříve stáli populisté v prvních liniích v boji za více participace občanů, dnes převažuje jejich touha po svěření moci občanů do silné ruky - a tedy menší participace občanů.

Ve výsledku, vlny v lidské společnosti přicházejí a odcházejí a impulzivní světonázory, které přináší, nemohou ze dne na den posunout společnost do žádné zlaté éry. V naší historii zlaté éry obkresluje křivky příznivého klimatu, zatímco války přichází v obdobích sucha. Není nic unikátního na fyziologii obyvatel Západního světa, co by jejich společnost dělalo zdravější - lidé mohou dávat pouze pokud mají přebytek, tak jako kulturní pokrok přichází teprve ve chvíli, kdy jsou naše tělesné potřeby utišeny. Naše „přirozené“ představy o politice mohou být však jen stigmaty z minulosti. S postupem civilizace bude bezesporu jedno za druhým mizet - nejprve ale musíme jedno po druhé otevřít široké skeptické diskusi.

Pokud v debatě zmíníte frázi jako "*máte pravdu v tom, že...*", děláte v očích davu kompromisy, což naznačuje vaše neukotvené hodnoty. Demokratičtí politiciční lídři se tak mohou sebevíc snažit, ale i když své ideologie sebelépe zamaskují pod vrstvu populistických obrátů, jejich ochota diskutovat je slabost, která přes všechny ty vrstvy prosvícuje. Řešením proto není změnit politiku tak, aby se liberalismus a konzervatismus staly pouze nálepkami pro osobité vůdce klanu. Řešením je bojovat za kulturu kompromisu, který je alfou a omegou demokratické společnosti.

Daniel Friedrich, 18 let, Gymnázium Elišky Krásnohorské, Praha